

PRIORITĂȚI ÎN EVIDENȚA, INVENTARIEREA ȘI CERCETAREA MONUMENTELOR ISTORICE

Prilejuită de Sesiunea de comunicări *Priorități în evidență, conservare, restaurarea și punerea în valoare a monumentelor istorice* (6 – 7 dec. 1990), organizată de Comisia Națională a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice și Direcția ei operativă, masa rotundă cu titlul de mai sus a avut o temă pe cât de importantă, pe atât de stringentă; aceea legată de necesitatea definitivării urgente a listei monumentelor și siturilor istorice, pe baza listelor anterioare dar cu completări aduse ca urmare a lărgirii noțiunii de monument și sit istoric și a eforturilor ce se fac într-un timp destul de scurt de către toți cei responsabili de desfășurarea activității de apărare a monumentelor românești. Acest important instrument de evidență în teritoriul a zestrei de monumente, cu tot caracterul permanent perfecționii, are o covârșitoare însemnătate în atenuarea efectelor sistematizării ultimilor ani, odată cu promovarea unei legislații adecvate și ferme.

Modul cum trebuie completate pe județe listele vechi, anterioare anului 1980, aria de cuprindere, definirea clară și respectarea anumitor criterii de includere, stimularea interesului sectorului privat pentru eventuale intervenții de ocrotire, dar și limitarea când e vorba de acțiuni negative, folosirea experienței cîștigate pînă acum și fermitatea cu care trebuie acționat în apărarea măturilor trecutului, toate sînt aspecte care se regăsesc în cele ce urmează, în intervențiile a numeroși participanți, specialiști de la organisme centrale și locale, implicați în ocrotirea monumentelor românești.

Dr. Radu Popa (vicepreședinte al CNMASI): vă invităm ca, pe baza unor discuții libere, să contribuim la

clasificările metodologice și la definitivarea listei monumentelor istorice, în stadiul actual urmărindu-se aducerea la zi a listelor vechi (din 1955 și 1977) cu completarea pînă în 1980, sporirea listei cu obiective valoroase, stabilite să fie incluse nu după criterii politice, listă care să oglindească real zestrea de monumente și ansambluri istorice a țării noastre.

De aceea, vă sugerăm să aveți în vedere trei aspecte:

1. *detalierea listelor, modul de includere în liste, care, în final, vor constitui un volum tipărit în 3000 exemplare și difuzat la sedile administrativ-teritoriale, la specialiști și în alte locuri;*
2. *posibilitățile de apreciere a limitei cronologice și ariei de cuprindere, adică pînă unde se merge pentru includerea în listă a unui număr cît mai mare de monumente din toate categoriile — istorice, arheologice, arhitecturale, memoriale etc., aflate peste tot în teritoriul. Urmărim, deci, realizarea unor liste cît mai com-*

plete și, în general, să fim apărători ai siturilor, cu găsirea unor rezolvări reale, a procedurii juridice de a le apăra;

3. *posibilitățile de a clasifica, departaja monumentele după valoare.*

Gh. Cantacuzino (DMASI):

Listele de pînă acum (cea aprobată de HCM/1955 și cea întocmită la Direcția Patrimoniului Cultural Național pînă în 1977, cu completările aduse pînă în 1980, cuprind 8549 de poziții din care: 1263 rezervații și monumente arheologice; 5623 monumente de arhitectură, 1345 monumente de artă plastică și cu valoare memorială, 307 clădiri memoriale și 51 rezervații de arhitectură (zone istorice urbane și rurale).

În stadiul actual de evidență și inventariere se pot spune următoarele:

— Există greutate, deoarece nu toate oficiile județene ale patrimoniului dispun de personal competent, nu toate au răspuns prompt și cu propuneri cît mai reale de includere în listă, pe baza verificării fondului de monumente existent în teritoriul, există

disproporții ca atare; dacă listele vechi limitau cronologic și valoric monumentele ce trebuiau incluse, noua viziune introduce în liste o parte a monumentelor din secolul al XIX-lea și chiar de la începutul secolului nostru.

— Potrivit criteriului selecției valorice, unele monumente sînt clădiri cu valoare de mărturie istorică, nu numai arhitecturală, etnografică, urbanistică. Unele sate sînt propuse ca zone de rezervație. În vechile liste multe ansambluri de valoare din satele județului Sibiu nu erau incluse, completarea recentă cuprinzînd zone de importanță istorică din mai multe sate, dar și clădiri din Sibiu, Biertan, ceea ce față de numărul mare de monumente din județul Sibiu nu reprezintă prea mult.

Zonele istorice din centrele urbane și rurale, odată cuprinse în liste, vor beneficia de regimul de protecție, de asemenea siturile arheologice, orice descoperire la care se poate interveni pe moment sau o altă de mare importanță, recunoscută pînă atunci, trebuie să intre în listă pentru a căpăta statutul de monumente și locuri protejate.

În altă ordine de idei ne punem întrebarea, care anume din monumentele de artă plastică ar trebui să intre în listă, respectiv lucrările de sculptură, mozaic, cele comemorative, pentru, că o dată intrate în evidență, au regimul protejării monumentelor publice, prin grija Comisiei noastre.

Arh. Gh. Șion (DMASI): Pentru a reflecta realitatea din teritoriu și a înlătura discrepanța între zestre de monumente aflate în evidență din județe, importante sînt criteriile istorice, artistice, arhitecturale, care ar trebui să figureze într-un text explicat anexat la lege: de exemplu în considerarea celor de arhitectură ar trebui să se pornească de la programele de arhitectură cu toate adăugirile de valoare istorică. Dacă pentru obiectivele UNESCO important este ca monumentul să fie cît mai pur, totuși primează punctul de vedere al specialiștilor români care cunosc cel mai bine situația reală, pe etape, a monumentelor noastre, ei sînt cei care evidențiază elementele de valoare, cum

este cazul Putnei care reprezintă o valoare istorică și arhitecturală incontestabilă, deși din vremea lui Ștefan cel Mare (etapa inițială a ansamblului) nu se păstrează decît turnul tezaurului. Edificiile de secol XIX pot face parte, unele din ele, dintr-o rezervație, fie pentru valoarea efectivă de monument, fie pentru ambianța arhitecturală, de partiu etc. În ceea ce privește monumentele de artă, picturile clădirilor din aceeași perioadă nu au fost inventariate și, deci, nu sînt în lista obiectivelor de patrimoniu, în schimb sculpturile din parcuri sînt puse, nu toate cu valoare.

Dr. Arh. Peter Derer (dir. DMASI, secretarul CNMASI): Vorbind de priorități în evidența monumentelor, consider că urgență este găsirea modalităților de a acorda statut de protecție numărului real de obiecte valoroase, edificii și ansambluri istorice, de arhitectură. Evident, dacă nu vor fi incluse în listă și anumiți factori responsabili, nu vor înțelege să se implice în apărarea lor, ele vor fi în pericol de a nu se mai păstra. De aceea, stabilirea de criterii valabile și introducerea în listă a unui număr cît mai real vor avea darul ca o serie de obiective nou incluse să fie ținute sub control și observație. Cunoscută fiind scara distrugerilor din trecut, credem că o parte din clădiri și alte piese de valoare, chiar dacă au statut, ele pot fi mereu în pericol de a nu mai fi.

În ceea ce privește limita cronologică pînă la care se merge cu înscrierea în listă, s-a luat în considerare anul 1940 pentru obiectivele din orașe.

Arh. Călin Hoinărescu (I.P.J. Prahova): Cum sîntem departe de a cunoaște fondul valoros al județelor, identificarea, fișarea, cartarea, relevarea și deci luarea în evidență a monumentelor, asociate cu documentarea istorică, de arhivă și marcarea teritoriilor, în care se află ele, reprezintă o acțiune urgentă; anual dispar cam 10% pentru că nu focalizează un interes general, nici un buget al țării nu va face față numeroaselor cazuri de intervenție la monumentele înscrise în listă, dar odată luate în evidență se îmbogățește informația asupra lor.

Arh. Sanda Ignat (DMASI, membră a CNMASI): Abordarea largă sub formă de listă, cuprinzînd mai multe obiective decît ceea ce poți proteja, este și o știrbire a protecției înseși; sub formă de zonă protejată însă se cuprind clădiri care dau specificul acestei zone istorice și-n cadrul căreia pot fi mai multe tipuri de valori arhitecturale, clădiri cu valoare arhitectural-istorică, cu valoare ambientală sau numai structuri urbane, planimetrice.

Consider că, ținînd cont de reala scară a distrugerilor, este necesară o legislație care să apere, să creeze cadrul unei protecții mai eficiente, polarizînd și interesul beneficiarilor, proprietarilor în apărarea monumentelor, apărare care să fie asigurată printr-o politică bine gîndită.

R.P.: Este vorba, de fapt, de substituirea unor organisme care să se nască ale societății civile interesate în apărarea patrimoniului ei.

C.H.: Scutirea de impozite, sprijinirea proprietarilor și unele întîmpinări la organele financiare sînt aspecte pe care Comisia noastră trebuie să le aibă în vedere.

Doina Mîndru (DMASI): În ceea ce privește acest aspect important al scutirii de impozite, la București am întîmpinat dificultatea de a da scutire de impozite și monumentelor care nu erau incluse în listele anterioare. Scutirea de impozite trebuie privită diferențiat, în funcție de calitatea cu care clădirea este inclusă în listă, adică dacă are statut de monument sau doar de subansamblu al unei rezervații.

Gh. Sebestyen (membru CNMASI): Cadrele specializate în domeniul monumentelor sînt puține în județe, iar, ca urmare a privatizării, se fac refaceri, modificări în orașe importante cu multe monumente.

Urgent trebuie pusă în circulație lista monumentelor cu dreptul de a aduce, ulterior, precizările legate de scutirea de impozite și de a continua cercetările pentru completarea și definitivarea ei; din cadrul listei trebuie selectate urgențele, fondurile sînt puține iar starea monumentelor execrabilă, de exemplu categoria acelor biserici care se distrug fără intervenții urgente — bisericile de lemn și construcțiile civile fără proprietar — conacele, castelele (Criș, Boița), ca urmare, stimularea investitorilor este atît de necesară pentru refacerea și valorificarea lor corespunzătoare.

Arh. H. Fabinni (membru CNMASI): În ceea ce privește inventarierea propriu-zisă, o documentație este necesară, ca și fixarea noțiunilor cu definiții bune. Stabilirea de criterii, un program de calculator, care

să vină în sprijinul județelor, unde specialiști sînt puțini, informările și instrucțiunile precise de la Comisia noastră, planurile la aceeași scară, 1/500 de ex., fixarea obiectivelor scutite de impozite, toate sînt aspecte care concură la reușita activității de evidență și protecție a monumentelor pe baza unei legislații care se cere să fie clară și operantă.

R.P.: Acești oameni de-abia se formează.

Arh. E. Greceanu (membră a CNMASI și ICOMOS): Fișele de arhivă D.M.I. sînt un numitor comun; la fel materialele D.M.I. cu instrucțiuni cuprind un sistem unitar; așteptăm propuneri de îmbunătățire a criteriilor.

Mircea Alexa (Giurgiu): Pe aceeași linie e necesității unor criterii precise și a unor liste exhaustive, ne situăm și noi, deoarece o serie de case-monument trebuie protejate, cunoscute fiind distrugerile în orașul Giurgiu, chiar înainte de 1965. S-au făcut încercări de sensibilizare a opiniei publice pentru înaintarea propunerilor de includere în liste. În patrimoniul orașului am propus să figureze și podul de peste Cama, unic în țară, eventual să fie mutat de pe locul inițial cu 30 — 40 m mai înspre cetate și să intre astfel în rezervație.

Ionel Cindea (dir. Muzeului județean Brăila): Pentru județul Brăila s-a înregistrat un fapt pozitiv și anume, acela al sensibilizării celor care se ocupă de schițele de sistematizare; tot mai mult se adresează Muzeului și Oficiului județean al patrimoniului pentru a fi de acord cu intențiile urmărite.

De altfel, o serie de probleme legate de remodelarea urbană își vor găsi rezolvarea fericită prin oficiul nostru cu sprijinul Direcției Monumentelor, atît pentru amplasarea judicioasă a unor noi edificii de cult, cît și pentru revederea modului cum se restaurează, pe baza unor proiecte mai vechi, construcții din cîteva zone din Brăila, respectiv piața veche (Traian) și Bulevardul (Eminescu) Republicii.

Oficiul patrimoniului din județul nostru are prevăzut în schemă doar doi oameni, iar problemele restaurării reclamă urgent angajarea unui arhitect.

R.P.: Inspectoratele județene înființate au preluat din cadrul oficiilor o parte din oamenii ce vor să lucreze în această activitate a monumentelor, fiind în legătură nemijlocită cu Direcția noastră.

Cristina Crăciun (DMASI): Proiectul legii fondului funiciar ar trebui să furnizeze informația potrivit căreia în cazul siturilor arheologice sau unei anumite categorii a lor, întinderea de teren respectivă să fie exceptată de la unele lucrări agricole. Dacă se pledează pe dreptul proprietarului, posibilitatea de apăra-

re a sitului nu va exista, de aceea trebuie să oferim schițe cu situarea în plan, iar un reprezentant al CNMASI și al Comisiei arheologice să se implice, oferindu-se, în final, garanția protecției siturilor.

E.G.: O primă urgență este înaintarea la Parlament a unei liste cu completarea zonelor de interes istoric, a rezervațiilor etc. luînd ca limită anul 1940.

La completarea listelor existente ar trebui să concure pe lingă membrii CNMASI, reprezentanții Direcției și alte persoane responsabile de protecția monumentelor, chiar oameni cu bun simț, conștienți că prezentul și viitorul se reflectă prin trecut, în acest sens făcîndu-se apel în presă în vederea semnării a ceea ce cunosc la sate, în orașe, semnării de străzi, case, adrese și denumiri schimbate.

R.P.: O rețea de 250 specialiști sînt angrenați în teritoriu pentru sprijinirea definitivării listei provizorii.

E.G.: Monumentele de artă plastică prinse în lista din 1955, cele din ambianța unor piețe, străzi, monumentele din a doua jumătate a secolului al XIX-lea din cimitire reprezintă o categorie neglijată, de aceea nu trebuie lăsate să se distrugă. În vechiul „Buletin al Comisiei Monumentelor Istorice” s-au publicat repertorii, experiența D.M.I. a fost binevenită, instrucțiunile Comisiei actuale sînt detaliate, iar în privința criteriilor există definiții care, multiplicat, vor fi difuzate celor implicați în activitatea de evidență. Niciodată nu se pot stabili criterii precise, ci doar cadrul, criteriile pe considerente de stilistică nu vor avea o limită exactă, cunoașterea unuia sau altuia dintre elementele de valoare ale unei anumite clădiri sau ansamblu dictează.

Roman Marcian (Oficiul patrimoniului județean Brăila): Important este modul cum ne raportăm la monumente, ele trebuind să fie integrate inclusiv din punct de vedere simbolic în viața contemporană a așezării, în sensul că zonelor istorice, monumentelor, în special, ca depozitare ale memoriei acestora trebuie să li se actualizeze această memorie în producția contemporană.

La fel de importantă este perspectiva în care trebuie privite monumentele ca receptor al identității, de aceea Comisia să avizeze inclusiv schițele de sistematizare, amplasamentul unor repere ale orașelor cu șanse de monumente.

Emil Păunescu (Călărași): Cum categoria monumentelor memoriale a fost neglijată pînă acum, trebuie completată lista, repertoriindu-se, pe orașe, casele personalităților. În acest sens, putem apela la toate instituturile de cercetare din țară pentru cunoașterea locurilor și obiectivelor memoriale.

Sergiu Iosipescu (dir. științific

DMASI): Niciodată nu vom avea pregătiți atîția specialiști cît ar trebui pentru întocmirea unor liste perfecte, mai ales în graba cu care lucrăm pentru a salva și proteja cît mai mult. De aceea acum este momentul să avem și o viziune mai largă, ne interesează arhitectura domniei regelui Carol I, Ferdinand, a etapei interbelice, în aceeași măsură. Trebuie gîndit pentru viitor. Listele sînt perfectibile. Oricum una este lista și alta inventarierea. Toate zonele de protecție trebuie fixate în listă, căci în orașele noastre au rămas atît de puține monumente și zone de interes istoric.

Restabilirea dreptului de proprietate, susținută de Comisie, va fi mijlocul prin care se vor salva de la pierdere importante monumente din categoria conacelor, castelelor, palatelor etc. Urgența întocmirii listei este o datorie, în special, a specialiștilor în cercetarea și apărarea monumentelor istorice.

R.P.: Sintetizînd, următoarele acțiuni și măsuri imediate sînt de reținut:

1. alcătuirea responsabilă a unui sistem de instrucțiuni clare și reale pentru realizarea evidenței;
2. întocmirea unor evidențe cît mai complete (dar și corecte) care să reflecte un punct de vedere unitar general acceptat de Comisie; orice selecție ar agrava pericolul pierderilor și disparițiilor;
3. urgentarea întocmirii listelor de care depinde șansa de a salva cît mai mult din patrimoniul construit dar și intrarea în vigoare a facilităților financiare acordate deținătorilor de monumente; găsirea unor virtuali investitori și pentru construcțiile-monumente fără proprietar;
4. Definirea cît mai exactă a categoriilor de obiective din cuprinsul listelor, o parte a criteriilor putînd fi incluse în regulamentul de aplicare a legii.

Masă rotundă consemnată de
ELISABETA ANCUȚA-RUȘINARU

PRIORITĂȚI ÎN PROTEJAREA, CONSERVAREA ȘI RESTAURAREA MONUMENTELOR ISTORICE — PROBLEME DE ARHITECTURĂ ȘI INGINERIE

În continuarea sesiunii de comunicări organizată de DMASI a avut loc și masa rotundă condusă de dr. arh. A. Trișcu sub genericul *Priorități în protejarea, conservarea și restaurarea monumentelor istorice — probleme de arhitectură și inginerie*.

În deschiderea discuțiilor arh. A. Trișcu a punctat necesitățile momentului actual din perspectiva efortului de protejare și restaurare a monumentelor istorice, subliniind în acest sens importanța activității comisiilor teritoriale.

În intervenția sa, ing. C-tin Pavelescu s-a referit la probleme de

cunoașterea a numeroase cazuri, vorbitorul a subliniat importanța alegerii celor mai potrivite materiale de restaurare, a cunoașterii cât mai bune a materialelor vechi și a folosirii calculelor cât mai exacte, fără aproximații, în soluțiile adoptate de ingineri. Desigur, în fața restauratorilor stă o muncă grea și îndelungată, și tocmai de aceea este necesară fixarea unor priorități care în opinia sa sînt: consolidarea și protejarea monumentelor pînă cînd va fi posibilă restaurarea lor.

Dezbaterile au continuat pe marginea ideii de folosire a celor mai

mentelor, arh. C. Hoinărescu a adăugat la cele expuse deja alte argumente și exemple de consolidări ce nu și-au atins scopul, monumentele continuînd să se degradeze prin repetate consolidări neadecvate. O piedică în calea distrugerii monumentelor este, desigur, întărirea sistemului local de protejare a tuturor obiectivelor de interes pentru DMASI.

Tot la ritmul, alarmant de rapid, în care se degradează monumentele, și mai ales cele izolate, la care accesul este greu chiar și pentru specialiști, s-a referit și arh. Silvia Păun, un exemplu edificator oferind cetatea Sarmizegetusa. Este un semnal de alarmă, ca și întrebarea „cine aprobă demolările care continuă?”. Lipsa Legii monumentelor este resimțită dureros, dl. Dan Mohanu fiind în măsură să afirme că în lipsa legii pe plan local distrugerile continuă, ceea ce este uneori dramatic.

Intervenția arh. Liana Bilciurescu s-a grefat pe coordonata specializărilor absolut necesare în munca de restaurare. Diferitele tipuri de restaurare: arhitecturală, istorică, parțială sau integrală, de asemenea mutarea monumentelor sau adaptarea la o nouă funcțiune se pot realiza numai prin munca unor specialiști. În prezent în țară ei existînd în număr insuficient, se pune cu stringență problema formării lor. Pornind de la pregătirea teoretică de bază, care este subînțeleasă, finalizată prin obținerea unei diplome, se ridică problema necesității în formarea specialistului a unui stagiu de practică pe un șantier de restaurare, de asemenea în proiectare, într-un laborator de restaurare și pe un șantier de arheologie pentru cunoașterea formelor incipiente ale unui monument. Acumularea unor noțiuni de inginerie, precum și a unor cunoștințe de istoria artei sînt iarăși absolut necesare. Este desigur greu să ridici și să menții o ștachetă ridicată în formarea specialiștilor, dar este benefic pentru domeniul în cauză.

Acest punct de vedere, îmbrățișat și de arh. A. Botez, a fost îmbogățit de domnia sa cu referiri concrete și date „tehnice” furnizate de șantierele DMASI. Urmărirea șantiierelor finanțate de Direcție și de către Comisiile locale, asigurarea protecției monumentelor chiar de la nivel de îngră-

inginerie a restaurărilor. Domnia sa a abordat conceptul de restaurare pornind de la necesitatea analizei ansamblului și nu doar a elementelor constitutive. Pentru că rezultatul intervenției inginerului la restaurarea unui monument trebuie să reziste în timp cât mai mult, apare ca o condiție absolut necesară luarea în calcul a factorului de risc rezultat din „oboseala” materialelor de construcții. În continuare ing. Pavelescu a adus în discuție problema folosirii nocive a betonului în restaurări, avînd în vedere rezultatul distructiv al betonului prin atingere, greutate ș.a. asupra celorlalte materiale sau elemente din construcție (piatra, cărămida, pictura etc.).

Bazat pe experiența proprie și pe

adecvate metode de restaurare, lucru ce nu se poate realiza decît prin cooperarea specialiștilor din domeniu. Au participat la discuții arh. H. Fabinni și arh. C. Hoinărescu. Problema specialiștilor însă este încă dificilă la noi și arh. H. Fabinni a vorbit despre numărul prea mic de specialiști în proiectare, precum și despre necesitatea de a folosi consultanți științifici la întocmirea proiectelor de restaurare.

Arh. Teodor Gheorghiu a evidențiat necesitatea expertizării în domeniul clădirilor și ansamblurilor monumente istorice, precum și importanța centrelor istorice, care reprezintă doar un infim procent cantitativ din marea suprafață a orașelor de astăzi.

Revenind la problematica soluțiilor ingineresti în consolidarea monu-

dire a locului, apelarea la instanța judecătorească în caz de nerespectare a legilor ce protejează monumentele sînt cîteva din mijloacele de acțiune. În sensul acțiunii, ca pol opus stagnerii, se înscrie și dezideratul DMASI privind valorificarea monumentelor restaurate, pentru ca ele să aibă o viață proprie și să nu fie doar muzee. Un accent deosebit a pus arh. A. Botez pe utilizarea tehnicilor de lucru și a materialelor de construcții tradiționale. Intervine pentru moment lipsa meșterilor specializați în lucrări de restaurare.

Formarea specialiștilor în domeniul restaurării monumentelor a fost practic tema care i-a preocupat cel mai mult pe arhitecții și inginerii adunați în jurul acestei mese rotunde.

Intervenția arh. Eugenia Greceanu s-a înscris tot pe această coordonată, îmbogățind conținutul discuțiilor cu greutatea autorității profesionale și a experienței. Domnia sa a avansat ideea ca pînă la împlinirea timpului necesar formării unui specialist (minim 5 ani). Direcția sa nu se angajeze în lucrări de restaurare ci doar lucrări de protecție a monumentelor. O altă luare de poziție a fost aceea referitoare la necesitatea stringentă de a fi reactualizat nor-

mativul din 1976, privind reparațiile, consolidările și restaurările, pentru ca el să acționeze ca un stimulent și nu ca o frînă în munca de restaurare.

Concentrîndu-se asupra individualității fiecărui monument, arh. Sanda Ignat a orientat discuțiile în sensul sublinierii studiului aprofundat al monumentului și a conlucrării cu domeniile de specialitate adiacente restaurării. De asemenea, a evidențiat ideea potrivit căreia restaurarea unui monument trebuie să fie gîndită în contextul epocii în care acesta a fost creat — condiție obligatorie pentru păstrarea autenticității.

În noianul de probleme, unele deosebit de grele, care se impun atenției specialiștilor, Direcției Monumentelor în primul rînd, nu trebuie uitat rolul presei, care atît de mult ar putea susține eforturile specialiștilor, mai ales în sensul formării unei mentalități favorabile protejării monumentelor istorice. Este ceea ce a susținut arh. E. Olșevschi, idee care a întrunit acordul tuturor.

Discuțiile de un înalt profesionalism și entuziasm creator au făcut ca masa rotundă condusă de arh. A. Trișcu să fie o reușită.

GEORGETA POP